

5. Шимановський М.М. (1997). Виховання громадянської толерантності як цінності. *Цінності освіти і виховання: Наук.-метод. зб.* / За заг. ред. О.В. Сухомлинської. К. 224с.

6. Источник информации – портал История РФ. URL: <https://histrf.ru/lenta-vremeni/event/view/vosstaniie-v-polshie>

7. Источник информации – портал История РФ. URL: <https://histrf.ru/lenta-vremeni/event/view/vosstaniie-v-polshie>

8. URL: https://ru.qaz.wiki/wiki/January_Uprising

9. (2006). Поляки на Півдні України. Одеса – Ополе – Ольштин.

10. Дьяченко Т. (2004). Возрождение в духе «неоготики»// Уездный телеграф.

**ЛОКАЛЬНА ІСТОРІЯ КРІЗЬ ПРИЗМУ
ДОЛІ РЕПРЕСОВАНОЇ РОДИНИ**

Альона Акчебаш

аспірантка

Ізмаїльський державний гуманітарний університет

Науковий керівник – проф. Циганенко Л.Ф.

alionaakchebach@gmail.com

Сучасна історична наука в Україні характеризується пошуком нових засобів та методів історичного пізнання. Швидкими темпами до дослідницького вжитку входить локальне вивчення минулого на прикладі певного історичного регіону, етносу або родини. Необхідною є потреба нового бачення минулого, в якому йдеться не лише про «зовнішню історію» об'єктів, а й про «внутрішню історію» суб'єктів, про «людську» історію, яка нерозривно пов'язана з діяльністю окремих людей – творцями і свідками історичних подій та процесів, носіями безцінної інформації.

Нинішньому поколінню важко усвідомити, наскільки драматичними в історії українського народу були події 40-50-х рр. ХХ ст.: війни, репресії, голодомори, братовбивство. Невичерпною

та актуальною залишається тема широкомасштабного насильства з боку радянського тоталітарного режиму, найганебнішою складовою якого були повоєнні репресії проти членів родин незаконно засуджених за статтями Кримінального кодексу УРСР.

Із розпадом СРСР з'явилися можливості для вивчення розсекречених архівних фондів, що сприяло активізації досліджень у цій тематичній ніші. Джерелом для представленого дослідження послужили матеріали архівно-слідчих справ, що зберігається в Архіві УСБУ в Одеській області.

Дана проблема знайшла відображення в сучасній науковій літературі. Дослідники Г. Боднар [2], А. Бойко, С. Білівненко, Ю. Головка [3], І. Бринош [4], О. Кісь [5], Е. Петровський [6], Л. Циганенко [7] описали практики вивчення української історії через призму конкретних життєвих історій. Вони стосуються історії жіноцтва радянської доби, колективізації, примусових міграцій, Голодомору, остарбайтерства в роки Другої світової.

Втім, попри значні історіографічні надбання тема репресій та покарання стосовно членів родин, засуджених на теренах Південної України залишається не дослідженою.

Метою статті є аналіз на документальному підґрунті окремих сторінок історії Українського Придунав'я радянської доби через призму життя сім'ї Ніколенко з міста Кілія Ізмаїльської області.

У 1945 р. до поля зору каральних органів потрапила Тамара Андріївна Ніколенко, яка народилася в 1916 р., в родині селян Чобану Андрія Федоровича та Марфи Артемівни Ніколенко [1, арк.1]. Окрім Тамари Андріївни в сім'ї було двоє синів – Федір і Іван та три доньки – Наталя, Матрона, Зіна.

В 1939 р. Т. А. Ніколенко виїхала до Румунії, у місто Браїла де влаштувалась хатньою робітницею. Через рік вона вийшла заміж за румунського громадянина Раду Корчмару. В листопаді молоді люди розлучились. Після серпневих подій 1944 р. Тамара Ніколенко влаштувалась перекладачем румунської мови в Військовій Комендатурі Радянських військ (с. Бордей Веке Браїльського повіту). А вже в листопаді 1944 р. повернулася в рідне місто.

Переломним та страшним для родини Ніколенко став травень 1945 р., коли була заарештована Тамара Андріївна за звинуваченням у «шпигунстві» (ст.54-1 «а» КК УРСР).

Протягом одного місяця тривали допити Тамари. До дільниці були запрошені батьки та сестри Зіна та Матрона. З протоколів допиту стало відомо, що брати Іван та Федір на момент арешту сестри служили в Червоній армії. Наталя Ніколенко, у 1941 р. переїхала до Одеси зі своїм чоловіком, офіцером Червоної армії. Після окупації румунськими військами міста, сестра була заарештована органами румунської поліції та перевезена в Нову Кілію. Через деяких час її відпустили, однак ще декілька разів викликали до поліцейської дільниці. Зі слів матері, під час допитів до Наталі Андріївни застосовували фізичне насилля. В березні 1945 р. вона померла [1, арк. 10].

Неймовірно тяжко арешт Тамари Ніколенко переживали батьки. Під час допитів батько постійно заперечував причетність доньки до румунської розвідки. Наголошував на тому, що в Румунію вона їздила через необхідність знайти роботу. Мати постійно просилася відвідати Тамару, втім безрезультатно. Заборона була встановлена й на листування.

Матеріали архівно-слідчої справи свідчать про те, що Т. Ніколенко постійно допитували про членів сім'ї та знайомих. Однак вона непохитно заперечувала всі звинувачення і причетність своїх рідних та близьких до контрреволюційної організації.

Не витримавши тортур та знущання, 24 травня 1945 р. Тамара Андріївна зізналась, що була агентом румунської військової розвідки [1, арк. 14]. В протоколі зазначено, що 8-10 червня 1944 р. вона була завербована у місті Нова Кілія лейтенантом Каракостя Петром: «В апреле 1944 г. из г. Браилов я приехала в гости к своим родителям в г. Новая Килия проживая на квартире у своего отца меня вызвали в полицию где лейтенант Каракостя предложил мне сотрудничать т.е. помогать румынской военной разведке выявлять коммунистов, партизан и других лиц враждебно настроенных против румынских властей, одновременно заявил,

что если я откажусь в работе то примут не только по отношению меня но и моих родственников строгие меры, вплоть до расстрела, на что я дала согласие и подписала подписку» [1, арк.15].

Слідством було встановлено, що Т.А. Ніколенко працювала під псевдонімом «Нінета Томеску», пароль «Вопрос: Ты носишь кольцо с бриллиантовым камнем. Ответ: Нет оно не золотое» [1, арк. 15]. Всю інформацію, яку вона виявляла та записувала мала передавати резиденту румунської контррозвідки – начальнику пошти міста Григорію Гавзар. Окрім нього, зі слів затриманої були записані імена ще двох агентів румунської контррозвідки, які на початку 40-х рр. переїхали в Нову Кілію: Панчу Нелу (Микола), 42 роки, румун (м. Галац) та Тарнапоп Петро Гаврилович, 30-35 років, молдаванин.

5 червня 1945 р. заступником начальника ВКР «СМЕРШ» ОдВО полковником Строїловим було затверджено Постанову про обвинувачення Тамари Андріївни Ніколенко за статтею 54-1 «а» КК УРСР. У тексті Постанови слідчим ОКР «СМЕРШ» ОдВО майором Скляр зазначено, що стороною обвинувачення було виявлено багато безсумнівних доказів підтверджуючих причетність Т. А. Ніколенко до румунської контррозвідки в якості секретного резидента під псевдонімом «Нінета Томеску», номер Т-599. Далі в протоколі зазначено, що арештована дійсно визнала свою вину, однак стверджує, що ніякої інформації румунським органам вона не передавала.

Обвинувальний висновок був затверджений 27 червня 1945 р. [1, арк. 49]. В описовій частині документу були зазначені обставини справи і відомості про показання Т. А. Ніколенко та результати їх перевірки. В резолютивній частині коротко викладено суть пред'явленого обвинувачення засудженої з зазначенням обраної міри покарання передбаченою статтею 54-6 КК УРСР.

Враховуючи, що практична діяльність Тамари Андріївни Ніколенко не була доведена і відсутніми були будь-які речові докази, слідчу справу № 546 було вирішено направити на розгляд Особливої наради при НКВС СРСР. На момент затвердження

вироку Т.А. Ніколенко знаходилась під арештом в тюрмі №1 НКВС міста Одеса.

29 червня 1945 р. за рішенням Особливої наради при НКВС СРСР термін ув'язнення був змінений з 10 років на 7 років. Засуджена відбувала покарання в Озернем таборі МВС СРСР м. Тайшет, Іркутської область.

10 вересня 1946 р. до матеріалів справи №546/ ВКР «СМЕРШ» ОДВО по звинуваченню Тамари Андріївни Ніколенко була додана «Довідка на резидента румунської розвідки» Оп. Уп. 1 – від. МДБ МРСР – мол. лейтенанта Фрумера, також облікова картка на румунській мові, відбитки її пальців, фотографії румунської розвідки з зазначенням конкретного місця і часу зустрічі Т. А. Ніколенко з румунськими агентами. За інформацією МДБ МРСР Тамара Ніколенко була завербована С.Т. Мартинеску, підпис якого є на обліковій картці засудженої.

Згідно наказу № 00279/00108/72 сс від 1948 р. «Про організацію особливих таборів і тюрем МВС для утримання особливо небезпечних державних злочинців і про направлення останніх після відбування покарання на висилку на поселення під наглядом органів МДБ», в період з березня по квітень 1952 р. розглядалось питання стосовно етапування Т.А. Ніколенко в заслання на поселення в м. Красноярськ [1, арк. 54]. За матеріалами справи до Красноярського краю засуджена прибула 29 травня 1952 р. [1, арк. 58]

Усі ці негаразди повною мірою відбилися на сім'ї. Всі спроби дізнатись про подальшу долю родини Ніколенко не дали результатів. Члени родини ніби розчинилась у повітрі. За непідтвердженою інформацією, після оголошення вироку Тамарі Андріївни, батьки та сестри також були заарештовані. Подальша їх доля не відома, науковий пошук ще триває.

19 березня 1990 р. згідно Постанови Військової прокуратури Одеського військового округу у відповідності до статті I Указу президії Верховної Ради СРСР від 16 січня 1989 Т.А. Ніколенко була реабілітована.

Історія родини Ніколенко тісно переплелася з минулим усієї України в буремних 40–50-х рр. ХХ ст. Через цинізм, жорстокість та нелюдські методи карально-репресивної системи СРСР, такою була доля десятків тисяч українців.

На основі цих свідчень можна скласти багатогранну картину життєвого шляху пересічної родини Українського Придунав'я в умовах повоєнної карально-репресивної політики радянської влади, яка стала причиною багатьох людських трагедій: втрати близьких та рідних, насильницького розірвання родинних зв'язків, руйнування усталеного способу життя. Наслідки війни, репресії на десятки років наперед визначили складні і суперечливі процеси, відчутно вплинули на психологію повоєнних поколінь нашого краю.

Бібліографія:

1. Архів УСБУ в Одеській області Ф.П., спр. 24074-п, 64 л.
2. Боднар Г. (2010). Щоденне життя очима переселенців із сіл (50–80-ті роки ХХ ст.). Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 340 с.
3. Бойко А., Білівненко С., Головка Ю. та ін. (2008). Усна історія: теорія та практика. Запоріжжя: Тандем-У. 100 с.
4. Бринош І., Петровський Е. П. (2007). Заручник системи: справа болгарського революціонера-політемігранта Б. М. Малчева. *Юго-Запад. Одессика. Историко-краеведческий научный альманах*. Вып. 3. Одесса: Изд-во «Optimum». С. 246–261.
5. Кісь О. (2007) Усна історія: становлення, проблематика, методологічні засади. *Україна Модерна*. Ч.11. 284 с.
6. Петровський Е. П. (2006) Архівно-слідчі справи як джерело вивчення історії репресій в Україні у 1937–1938 роках. Автореф. дис. канд. іст. наук. Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. Київ. 20 с.
7. Цыганенко Л. (2019) Репрессии на землях Южной Бессарабии (июль 1940 – июнь 1941 гг.). *Dunărea – Nistru: Anuar*. Vol. 6, Taraclia: Universitatea de Stat Taraclia «Grigorii Țamblac». Pp. 108–115.